

INSON RIVOJLANISHIDA PEDAGOGIK PSIXOLOGIYANING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY AHAMIYATI

Sattorov Bobur Botir o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

boburjon4036116@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0008-7940-7503>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17422064>

Annotatsiya

Mazkur maqolada insonning yosh bosqichlari davomida shaxs rivojlanishi va pedagogik psixologiyaning bu jarayondagi roli yoritilgan. Shuningdek, yosh davrlarining psixologik xususiyatlari, ta'lim-tarbiya jarayonida psixologik yondashuvlarning ahamiyati, shaxsning harmonik kamoloti va zamonaviy davrda yosh psixologiyasi fanining dolzarb masalalari tahlil qilingan. Maqolada, ayniqsa, globalizatsiya sharoitida bola va o'smirlarning ruhiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik psixologiya, yosh davrlari, shaxs rivojlanishi, ta'lim, tarbiya, psixik jarayonlar, globalizatsiya.

KIRISH

Bugungi kunda inson shaxsining to'laqonli rivojlanishi, uning aqliy, ma'naviy va ijtimoiy barkamollikka erishishida **pedagogik psixologiya** fanining roli beqiyosdir. Chunki bu fan insonning yosh davrlariga mos psixik o'zgarishlarini, ularning rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish orqali ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ta'lim jarayonining markazida shaxs turadi, shuning uchun pedagog uchun o'quvchilarning ruhiy holatini, ehtiyojlarini, o'zlashtirish tezligini, motivatsiyasini bilish nihoyatda muhimdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, pedagogik psixologiya o'qituvchiga "**nimani o'qitish**" emas, balki "**qanday o'qitish**" masalasini hal qilishda yordam beradi.

O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida inson omilini ustuvor deb e'tirof etish, shaxsning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qitish tamoyillarining joriy etilishi bu yo'nalishga e'tiborni yanada kuchaytirmoqda. Ta'lim sohasidagi islohotlar, pedagogik psixologiyaning ahamiyatini yanada oshirib, uni zamonaviy ta'limning ajralmas qismi sifatida shakllantirmoqda.

Pedagogik psixologiyaning asosiy vazifasi — inson shaxsini har bir yosh bosqichida to'g'ri anglash, uning individual imkoniyatlarini aniqlash va ta'lim-tarbiya orqali bu imkoniyatlarni to'liq ro'yobga chiqarishdir.

ASOSIY QISM

Pedagogik psixologiya insonning butun hayotiy faoliyati davomida kechadigan psixik o'zgarishlarni o'rganadi. U yosh psixologiyasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, insonning bola, o'smir, yigit-qiz va kattalik davrlarida qanday psixik o'zgarishlar yuz berishini aniqlaydi. Bu jarayonni to'g'ri tahlil qilish orqali pedagog shaxsni o'qitish, tarbiyalash, rag'batlantirish yoki korreksiya qilishda samarali yondashuvlarni ishlab chiqadi.

Psixologiya fani rivojida qadimdan Aristotel, Platon, keyinchalik J. Piaje, L.S. Vygotskiy, A. Vallon, D.B. Elkonin kabi olimlarning asarlari alohida o'rin tutadi. Ularning ilmiy qarashlari shaxsning psixik rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liqligini isbotlagan.

L.S. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” konsepsiyasi shuni ko’rsatadiki, bola o’zidan yuqori intellektual darajaga aynan o’qituvchi va atrof-muhit bilan muloqotda bo’lgan taqdirdagina erisha oladi.

Pedagogik psixologiya aynan shu yondashuv asosida o’quvchilarning yosh xususiyatlari, ijtimoiy tajribasi va individual psixik jarayonlarini hisobga olib, ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Rivojlanish bosqichlari

Pedagogik psixologiya tarixan bir necha bosqichda shakllangan:

- **Klassik davr (XIX asr oxiri – XX asr boshi)** — yosh psixologiyasi mustaqil fan sifatida shakllanib, J. Piaje va L.S. Vygotskiy bolalarning fikrlash jarayonlarini tahlil qilgan.
- **Eksperimental davr (XX asr o’rtalari)** — ilmiy laboratoriyalar, psixodiagnostika va kuzatuv metodlari paydo bo’ldi.
- **Zamonaviy davr (XXI asr)** — raqamli texnologiyalar, neyropsixologiya va virtual o’quv muhiti asosida yangi pedagogik yondashuvlar shakllanmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda sezgi, idrok, tafakkur, xayol va xotira kabi psixik jarayonlar shakllanadi. Bu davrda o’yin faoliyati asosiy o’rinni egallaydi, chunki bola aynan o’yin orqali atrof-muhitni anglaydi.

Maktab davrida esa diqqat, xotira, tafakkur, nutq, iroda kabi jarayonlar mustahkamlanadi. O’qituvchining vazifasi — o’quvchining individual xususiyatlarini hisobga olib, uning qobiliyatini rag’batlantirishdir.

Psixologik kuzatish, suhbat, test va diagnostika metodlari orqali o’qituvchi o’quvchining o’zlashtirish darajasini aniqlaydi, zarur hollarda psixolog bilan hamkorlikda korreksion ishlov o’tkazadi. Shu tarzda pedagogik psixologiya nazariya bilan amaliyotni birlashtiruvchi fan sifatida shakllanadi.

Bugungi globallashuv davrida bolalarning informatsion yuklamasi ortib bormoqda, bu esa ularning e’tibor, diqqat va hissiy barqarorligiga salbiy ta’sir ko’rsatadi. Shu sababli o’qituvchilar zamonaviy pedagogik psixologiya bilimlariga ega bo’lishi, bolalarning ruhiy salomatligini saqlash, stressni boshqarish va emotsional intellektni rivojlantirish usullarini bilishi zarur.

Pedagogik psixologiya nafaqat ta’limning mazmunini, balki o’qituvchining shaxsiy sifatlarini ham shakllantiradi. O’qituvchi empatiya, muloqot madaniyati, sabr-toqat, emotsional barqarorlik kabi fazilatlarini o’zida mujassam etgan taqdirdagina haqiqiy pedagog bo’la oladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, pedagogik psixologiya inson shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta’minlovchi eng muhim ilmiy yo’nalishlardan biridir. U ta’lim va tarbiya jarayonida shaxsning yosh, psixologik, ijtimoiy hamda individual xususiyatlarini chuqur o’rganishga tayanadi.

Bugungi kunda bu fan o’qituvchining kasbiy faoliyatida nazariy asos emas, balki amaliy zaruratga aylangan. Psixologik yondashuvsiz ta’lim jarayonini samarali tashkil etish mumkin emas. Chunki pedagogik psixologiya o’quvchi shaxsining ichki olamini, ularning motivatsiyasini, ruhiy ehtiyojlarini, emotsional holatini anglashga yordam beradi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o’qituvchi, psixolog va ota-onalar o’rtasidagi hamkorlik, shuningdek, shaxsga yo’naltirilgan yondashuvlar asosida tashkil etilgan ta’lim — barkamol

avlodni tarbiyalashning kafolatidir. Shu bois pedagogik psixologiya inson hayotining barcha bosqichlarida shaxsni har tomonlama rivojlantirishning ilmiy va amaliy tayanchidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Vygotskiy, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. International Universities Press.
3. Elkonin, D. B. (1971). *Developmental Psychology: The Child and Society*. Progress Publishers.
4. Nishanova, Z. T., Komilova, N. G., Abdullayeva, D. U., & Xolnazarova, M. X. (2018). *Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati.
5. G'oziyev, E. (2010). *Umumiy psixologiya*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati.
6. Musurmonova, O. (2018). *Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
7. Hoshimov, K., & Ochil, S. (1995). *O'zbek pedagogikasi antologiyasi*. Toshkent: O'qituvchi.
8. Abdurasulov, J., & Toshpo'latov, A. (2025). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ У ПОДРОСТКОВ. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 5(9), 90–99. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/60762>
9. Abdurasulova, Y. (2025). VOLEYBOLCHILARDA SAKRASH QOBILIYATI VA TEZKORLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI. *Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления*, 2(10), 125–129. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajmrms/article/view/62632>
10. Rustamov, E. (2025). JISMONIY TARBIYA VA SPORT TIZIMIDA YENGIL ATLETIKA SPORT TURINING O'RNII. *Евразийский журнал академических исследований*, 5(9), 121–126. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/60093>
11. Rustamov, E. (2025). VOLEYBOL SPORT O'YINIDA TEXNIK, TAKTIK VA JISMONIY TAYYORGARLIGI. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 5(9), 59–63. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/60095>
12. Azimova, D. (2025). THE ROLE OF NANOSTRUCTURED MATERIALS IN ENHANCING ENERGY EFFICIENCY AND THEIR APPLICATION IN AEROSPACE ENGINEERING. *Евразийский журнал математической теории и компьютерных наук*, 5(9), 13–27. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJMTCS/article/view/60766>
13. Abdurasulov, J. (2022). CHAQIRUVGA QADAR BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK FANI O'QITUVCHISIGA QO'YILADIGAN TALABLAR. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(11), 983–988. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/5305>
14. Abduqodirova, D., & Abdurasulov, J. (2025). YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 4(1), 50–53. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/view/42882>
15. Abduqodirova, D., Abdulhaqov, U., & Mamatova, Z. (2025). EMOTSIONAL KREATIVLIKNING TALABALAR QAROR QABUL QILISH JARAYONIGA TA'SIRI. *Бюллетень*

- педагогов нового Узбекистана, 3(4), 64–69. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/49726>
16. Abduqodirova, D., & Mirislomov, M. (2025). GEOGRAFIYA VA PSIXOLOGIYA FANLARI TUTASHGAN CHEGARA: PSIXOGEOGRAFIYANING SHAKLLANISH TARIXIGA NAZAR. *Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления*, 2(5, PART 2), 143–149. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/cajmrms/article/view/52569>
17. Abduqodirova, D. (2025). TALABALARDA PSIXOLOGIK STRESSNI YENGISH. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 3(2), 69–73. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yopa/article/view/45019>
18. Сатторов, Б. (2025). АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ ШКОЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ. *Евразийский журнал академических исследований*, 5(10), 167–178. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/62613>
19. Abduqadirova, DE, & Abdurasulov, J. (2025). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF IMPROVING MILITARY-PATRIOTIC SENSE IN YOUTH. *Pedagogy and Psychology in the Modern World: Theoretical and Practical Studies*, 4(1), 50-53.
20. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CREATIVITY IN PRESCHOOL CHILDREN. *American Journal of Social Sciences and Humanities*. 1. 112-122.
21. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). PSYCHOLOGICAL PROBLEMS AFFECTING YOUTH'S PROFESSIONAL CHOICE. 01. 603-606.
22. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2025). GEOGRAFIYA VA PSIXOLOGIYA FANLARI TUTASHGAN CHEGARA: PSIXOGEOGRAFIYANING SHAKLLANISH TARIXIGA NAZAR.. *Central Asian Journal of Art Studies*. 2. 143-149. 10.5281/zenodo.15490171.
23. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). TALABALARDA EMOTSIONAL KREATIVLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH.. 5. 224-229.
24. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). EMOTSIONAL KREATIVLIK: NAZARIY ASOSLARI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.. *Journal of Economics and Business UBS*. 4. 679-685.
25. Abduqodirova, Dilobarbonu & Abdurasulov, Jahongirmirzo. (2025). YOSHLARDA HARBIY-VATANPARVARLIK TUYG'USINI TAKOMILLASHTIRISHNING PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI. 10.5281/zenodo.14636273.
26. Tojiboyev, Marat. (2024). Talabalar tafakkurini rivojlantirishda innovatsion yondashuv.. 5. 168-175.
27. Tojiboyev, Marat. (2025). PEDAGOGIK TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH VOSITASIDA TALABALARNI INKLYUZIV TA'LIMGA TAYYORLASH. 3. 85-88.
28. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). EMOTSIONAL KREATIVLIK: NAZARIY ASOSLARI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.. *Journal of Economics and Business UBS*. 4. 679-685.
29. Abduqodirova, Dilobarbonu. (2024). INTERNATIONAL CONFERENCE OF NATURAL AND SOCIAL-HUMANITARIAN SCIENCES THE ROLE OF EMOTIONAL CREATIVITY IN STUDENTS' DECISION- MAKING.
30. Abdurasulov, Jahongirmirzo. (2025). HARBIY PEDAGOGIKANING BOSHQA FANLAR BILAN ALOQASI. 10.5281/zenodo.10704094.
31. Rayev, Jo & Maxmudovich, Sherali & Abdurasulov, Jahongirmirzo. (2025). INNOVATIVE RESEARCH IN MODERN EDUCATION Hosted from Toronto, Canada THE SUBJECT OF MILITARY

PSYCHOLOGY.

32. Maxmudovich, Sherali & Abdurasulov, Jahongirmirzo. (2025). SUBJECT, TASKS AND CONTENT OF STUDYING THE BASICS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION. 10.5281/zenodo.10700581.
33. Abdurasulov, Jahongirmirzo. (2025). TRAINING OF ATHLETES BEFORE THE COMPETITION. MUSOBAQADAN OLDIN SPORTCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH. Eurasian Journal of Social Sciences Philosophy and Culture. 73-76. 10.5281/zenodo.12635442.
34. Madgapilova, Nargiza. (2025). SCIENTIFIC-PRACTICAL AND STRATEGIC BASES OF IMPROVING PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL COOPERATION IN THE INTEGRATION OF SCHOOL AND PRE-SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS IN THE CONTEXT OF CONTINUOUS EDUCATION ON THE BASIS OF INNOVATIVE LOGISTICS. 1. 157-166.
35. Madgapilova, Nargiza. (2025). МУҒАЛЛИМ ҲАМ УЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ Илимий-методикалық журнал. 164-170.
36. Madgapilova, Nargiza. (2023). THE SPECIFICS OF THE IMPLEMENTATION OF THE PEDAGOGICAL INNOVATIVE CLUSTER APPROACH IN THE SYSTEM OF CONTINUING EDUCATION. 1. 236-244.
37. Eshnayev, Nortoji & Madgapilova, Nargiza. (2023). CHARACTERISTICS OF IMPLEMENTING THE CLUSTER APPROACH IN THE EDUCATIONAL SYSTEM. International Journal of Pedagogics. 03. 44-47. 10.37547/ijp/Volume03Issue02-09.